

«Έμφυλες Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις της Λογοτεχνίας»,
Παιδαγωγικό Τμήμα ΔΕ Πανεπιστημίου Αθηνών, Κέντρο Έρευνας
Επιστήμης και Εκπαίδευσης, Η Λογοτεχνία Σήμερα: Όψεις,
Αναθεωρήσεις, Προοπτικές, Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή
Συμμετοχή, Αθήνα 2002 (Πρακτικά).

«Έμφυλες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας»

ΓΚΑΣΟΥΚΑ ΜΑΡΙΑ

Ο Μαξίμ Γκόρκυ χαρακτήρισε τη λογοτεχνία ως «καλλιτεχνική έρευνα» ή «μελέτη του ανθρώπου». Η ποιοτική αυτή μοναδικότητα του αντικειμένου της λογοτεχνίας έχει από πολύ νωρίς επισημανθεί από τον Αριστοτέλη, που πίστευε ότι η πλοκή των ποιητικών έργων έχει σχέση με τις σκέψεις, την προσωπικότητα και τις πράξεις των ανθρώπων, αλλά στην ολότητά της έγινε αντιληπτή και αποδεκτή κατά τον 19^ο αιώνα.

Δεν είναι τυχαίο ωστόσο που από τον 19^ο αιώνα η ποίηση υποχωρεί έναντι του μυθιστορήματος – μπορούμε να πούμε πως ο αιώνας αυτός είναι κατεξοχήν ο αιώνας του μυθιστορήματος – του μυθιστορήματος που δενόταν όλο και πιο πολύ με την πραγματικότητα. Κι έτσι είναι ευεξήγητο το γεγονός ότι και η σχέση ανάμεσα στις ιδεολογίες και στη λογοτεχνία γινόταν όλο και λιγότερο περιφερειακή και τυχαία. Οι άμεσοι ή έμμεσοι επηρεασμοί του με κριτική έννοια κοινωνικού δεδομένου πάνω στο καθαρά αισθητικό στοιχείο – έστω και μέσα από αντιφάσεις και αποχρώσεις – είναι από πολύ νωρίς ορατοί στη μεγάλη πλειοψηφία των «δημιουργικών» συγγραφέων¹. Προκάλεσε και προκαλεί συζητήσεις ο τρόπος που το κοινωνικό περιβάλλον επιδρά στη δημιουργία του λογοτεχνικού έργου ή ακόμα και στην εμφάνιση και ανάπτυξη ενός λογοτεχνικού ρεύματος² και για το ότι ωθεί σε αναζητήσεις της «συσκοτισμένης» πραγματικότητας. Για παράδειγμα, ποια είναι η ιστορική πορεία της λογοτεχνικής δημιουργίας των γυναικών έστω και διακεκομμένη, κι έπειτα από σιωπές; Τι είδους έργα δημιούργησαν οι γυναίκες; Ποια είναι η εικόνα του εαυτού τους; Ποια είναι, εντέλει, η μητρική γραμμή που ενώνει το παρελθόν και το παρόν της γυναικείας λογοτεχνικής παράδοσης σε μια εποχή που η «πατρότητα» του κάθε έργου αποτελεί απαραίτητη συνισταμένη της καλλιτεχνικής και οικονομικής του αξίας; Στα ρήγματα αυτής της σκοτεινής πραγματικότητας, όσον αφορά στις γυναίκες, ανακαλύπτουμε περιπτώσεις όπως αυτής της Κριστίν ντε Πιζάν, που ήδη το 1405 θα γράψει την αλληγορία της «Η πόλη των Γυναικών» – μια πόλη με αντεστραμένους κοινωνικά ρόλους, όπου οι γυναίκες διαθέτουν δημόσιο κύρος και εξουσία – προκειμένου να υπερασπίσει το φύλο της από τις επιθέσεις του Βοκάκιου

¹ Όπως παρατηρεί ο Williams R. «εκείνα που στις αρχές του 19^{ου} αιώνα θεωρούνταν ανόμοια παραδείγματα, ανάμεσα στα οποία έπρεπε να επιλέξει ένας άνθρωπος και αργότερα να τοποθετηθεί σαν ποιητής ή κοινωνιολόγος, στο τέλος αντιμετωπίζονταν από όλους σαν αλληλένδετα ενδιαφέροντα: μια απόφαση γύρω από ένα προσωπικό συναίσθημα μεταμορφωνόταν σε απόφαση συνδεδεμένη με την κοινωνία και μια παρατήρηση πάνω στη φυσική ομορφιά συνεπάγονταν αναγκαστικά και μια ηθική αναφορά στην ολότητα της ζωής του ανθρώπου» (Williams R, Draw from Ibsen to Brecht, London, Photo Press 1968, p.106)

² Δες σχ. Williams R., Culture and Society, London, Chatto and Windus, 1971. Η συζήτηση θα κορυφωθεί χαρακτηριστικά στα πρώτα χρόνια της Μεγάλης Οκτώβριανής Επανάστασης όπου συναντήθηκαν, συνυπήρξαν, συγκρούστηκαν συγγραφείς από διαφορετικές και ποικίλες – συχνά αντιφατικές εμπειρίες και θέσεις: Από το ρεαλισμό, από το συμβολισμό, από τις πρωτοπορίες.

και όχι μόνο. Οι αναζητήσεις αυτές αποτέλεσαν το έναυσμα για την - σχετικά πρόσφατη - ανάπτυξη ενός κλάδου της κοινωνιολογικής επιστήμης γνωστού ως Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας³ και την εξέταση της λογοτεχνίας σε σχέση με τα ιστορικά και κοινωνικά της συμφραζόμενα. Έτσι κι αλλιώς «οι κοινωνίες και η λογοτεχνία έχουν μια ενεργό ιστορία που είναι πάντοτε αναπόσπαστα δεμένη με τις επιδράσεις ενεργών ηθικών αξιών»⁴. Πρόκειται για συζητήσεις εξαιρετικού ενδιαφέροντος που οδήγησαν συχνά σε προβληματισμούς, οι οποίοι κάθε φορά και σε σχέση με τις συγκυρίες εμφανίζουν επικαιρότητα και ξαναοίγουν ζητήματα που φαίνονταν πως είχαν κλείσει τον κύκλο τους. Αναφέρω ενδεικτικά τις απόψεις λ.χ. του Eagleton για τη υφισταμένη συστοιχεία «ανάμεσα στις εκάστοτε κρατούσες αντιλήψεις για την εξουσία και το κείμενο»⁵, που μας γνώρισε στην Ελλάδα ο Δημήτρης Τζιόβας ή τη συζήτηση για τη σχέση λογοτεχνίας και μεγάλων κοινωνικών αλλαγών, σχέση μεταβλητή, διαλεκτική, διαφορετικών επιπτώσεων ανάλογα με την εποχή και τις περιστάσεις. Ο Αντρέ Μπρετόν για παράδειγμα διεκδικεί για την ποίηση και για την πολιτική κίνητρα παρόμοια αλλά αυτόνομα και παράλληλα, που μετατρέπουν το δημιουργικό έργο σ'ένα είδος διαρκούς επανάστασης ακόμα και στο εσωτερικό μιας κοινωνικής δομής τελικά ικανοποιητικής⁶. Βεβαίως δεν θα πρέπει να μας διαφύγει πως η πνευματική διάσταση των λογοτεχνικών έργων επιτρέπει έναν ισχυρό βαθμό αυτονομίας τους σ'αυτή την αμφίδρομη σχέση απέναντι στις κοινωνικοοικονομικές δομές, αυτονομίας σε ό,τι αφορά την πνευματική δράση ανθρώπων και ομάδων, ωστόσο παρουσιάζει ενδιαφέρον το κοινωνικό και πνευματικό πλαίσιο «μέσα στο οποίο ξετυλίγεται το αέναο παιχνίδι της κοινωνικής δυναμικής και της πνευματικής δημιουργικότητας»⁷.

Μέχρι πρόσφατα στο παιχνίδι αυτό δεν συμμετείχαν οι γυναίκες. Διαμορφώνονταν και καθορίζονταν - και σ'ένα βαθμό αυτό εξακολουθεί να ισχύει σε μεγάλο μέρος του πλανήτη μας - με όρους ανδρικούς, ως φυσική προέκταση της ιεραρχημένης σχέσης αρσενικού - θηλυκού, που εκκινεί από τον ιδιωτικό χώρο και την δυτικοκεντρική κατασκευή της ταύτισης των ανδρών με τον πολιτισμό και τα παράγωγά του και των γυναικών με την φύση, λόγω των αναπαραγωγικών τους δυνατοτήτων⁸. Οι γυναίκες για ένα απίστευτα μακρύ χρονικό διάστημα στερήθηκαν την κουλτούρα ως βιωμένη πραγματικότητα και δεν απόλαυσαν τη συμμετοχή τους

³ Δες σχ. Α) Escarpit R., Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος 1972, β) Lauverson D., Swingewood A., The Sociology of Literature, Paladin, London 1972.

⁴ Ηλεκτον Τ, Εισαγωγή στη θεωρία της Λογοτεχνίας, εισαγ.-επιμ.-μετ. Τζιόβας Δ, Αθήνα, Οδυσσεάς 1989, σ.16

⁵ Ηλεκτον Τ, Εισαγωγή στη θεωρία της Λογοτεχνίας, ο.π. σ.12 (πρόλογος) Δες σχ. Και Norris Ch., William Empson and the Philosophy of Literary, London 1978 καθώς και Frye N., Anatomy of Criticism, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

⁶ Δες σχ. Μπρετόν Α., Τα Μανιφέστα του Σουρρεαλισμού, Αθήνα, Δωδώνη 1972.
Δες σχ. Ρομάνο Ρ. (επ), Ιστορία των επαναστάσεων, μετ. Σλάγκος Α. - Σόκου Ρ., τ.4, Ακμή 1973, σ.75.

⁷ Νικολόπουλος Φ, Κοινωνιολογική προσέγγιση του Λογοτεχνικού Έργου, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις 1995, σ.23.

⁸ Δες σχ. Ortner Sh.- Whitehead (eds), Sexual Meaning. The Cultural Construction of Gender and Sexuality, Cambridge, Cambridge University Press 1981.

σε μια ενεργητική διαμόρφωση αξιών, στα πολιτιστικά υποδείγματα και μάλιστα όχι μόνο στην πολιτιστική δράση, αλλά και στα αποτελέσματα (στο πεδίο τόσο της ατομικής όσο και της συλλογικής συνείδησης)⁹. Κι αυτό γιατί το πολιτιστικό πλέγμα βασίζεται σε συλλογικές νοοτροπίες, στον απατηλό χαρακτήρα χιλιάδων απεικονίσεων, σε πρακτικές όπου οι ιδέες συμβαδίζουν με την ηθική, τους νόμους, τις κοινωνικές συμβάσεις καθώς και σχέσεις που αναπαράγουν και τονώνουν τις κυρίαρχες κοινωνικές και ατομικές συνήθειες, οι οποίες με τη σειρά τους διέπονται από σεξισμό και ρατσισμό¹⁰. Η λογοτεχνία μέρος αυτού του οικοδομήματος δεν αποτελεί εξαίρεση. Οι γυναίκες σπρωγμένες στην περιφέρειά της – στη χώρα της σιωπής – αναγκάζονται να εσωτερικεύσουν μια ανδρική ενόραση του κόσμου και οι όποιες προσπάθειές τους να διαμορφώσουν με σύμβολα και σημεία ένα λόγο έκφρασης της υποκειμενικότητάς τους και της επιθυμίας τους, ένα «γυναικείο αλφαβητάρι», «χάνονται σε διάφορα «ατυχήματα» μιας πολιτιστικής παράδοσης – όπως συμβαίνει με τα κείμενα της Σαπφώς και της Κόριννας λ.χ. – που όμως άφησε άθικτα τα ομηρικά έπη», όπως επισημαίνει εύστοχα η Αικατερίνη Δούκα – Καμπίτογλου¹¹.

Οι προσπάθειες των γυναικών της Δύσης τουλάχιστον, ως κοινωνικής κατηγορίας και όχι ως «εξαιρέσεων», να φύγουν από την «περιφέρεια» της λογοτεχνίας και να διεκδικήσουν το κέντρο της αρχίζουν να διαμορφώνονται ουσιαστικά τον 19^ο αιώνα – αυτόν τον αιώνα του μυθιστορήματος όπως προαναφέραμε – όπου γίνεται πλέον ορατή η διττή σχέση τους με τα λογοτεχνικά κείμενα: ως αναγνωστριών – καθώς όλο και πιο μεγάλος αριθμός γυναικών αποκτά πρόσβαση στη γνώση – και ως συγγραφέων. Οι συνθήκες είναι εκ προοιμίου εξαιρετικά δύσκολες γι' αυτές: Αφενός αμφισβητείται τόσο η δυνατότητά τους στην καλλιτεχνική δημιουργία (δηλαδή το όποιο ταλέντο τους) όσο και το δικαίωμά τους στην τεχνική δραστηριότητα, καθώς μια τέτοια ενασχόληση τις αποσπούσε από τον «φυσικό τους» προορισμό δηλ. τη μητρότητα και την προσφορά υπηρεσιών προς την οικογένεια¹². Αφετέρου, το περίφημο «οικουμενικό ισοδύναμο», δηλαδή η γλώσσα, είναι βαθύτατα ανδροκεντρική, διαμορφωμένη έτσι που να αναδύει τις ποικίλες έμφυλες και όχι μόνο κοινωνικές ασυμμετρίες, ενώ συχνά καθιστά το γυναικείο φύλο αόρατο.

Οι Δυτικές γυναίκες θα κάνουν, ωστόσο, πραγματικότητα τη δυναμική τους παρουσία στη λογοτεχνία και θα διατυπώσουν τις αμφισβητήσεις τους, τις αμφιβολίες τους και εντέλει θα υπονομεύσουν τον κυρίαρχο ανδρικό λογοτεχνικό λόγο μόλις τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και σε άμεση σχέση με σημαντικά ιστορικά γεγονότα του αιώνα αυτού όπως η Μεγάλη Οκτωβριανή Επανάσταση ή ο Μάης του '68, αλλά και σε σχέση με την ανάπτυξη κοινωνικών κινημάτων και αγώνων, ιδιαίτερα των φεμινιστικών. Παράλληλα, όσον αφορά στην κοινωνιολογία της

⁹ Γκασούκα Μ, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του Φύλου. Ζητήματα Εξουσίας και Ιεραρχίας, Αθήνα 1998, 2002, σ. 71.

¹⁰ Γκολντμάν Λ, Για μια κοινωνιολογία του μυθιστορήματος, μετ. Βέλτσου Ε, Ρυλμόν Π, Αθήνα, Πλέθρον 1979, σ. 16

¹¹ Δούκα – Καμπίτογλου Α., «Κόρες της Σαπφώς: Ποίηση, Γλώσσα, Επιθυμία» στο συλλ. τόμο. Οι Γυναίκες Σπουδές στην Ελλάδα και η ευρωπαϊκή εμπειρία, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής 1996, σ. 58-62.

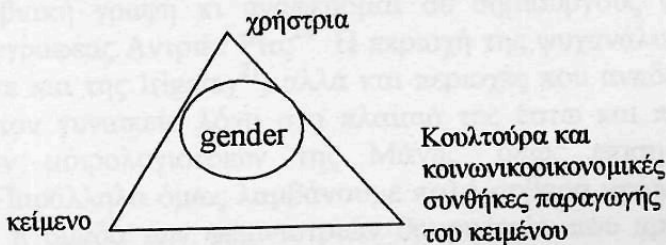
¹² Van der Linden R., «Κενά στην Ιστορία της Τέχνης – γυναίκες καλλιτέχνιδες» στο συλλ. τόμο Κενά στην Ιστορία της Τέχνης, Αθήνα, Γκοβόστη 1993, σ. 49-60.

λογοτεχνίας - που και στον δικό της λόγο αναπαράγεται με τη μία ή την άλλη μορφή ένα απ' τα μεγάλα επιστημονικά προβλήματα, η συνάρθρωση δηλ. του βιολογικού με το κοινωνικό, του οποίου ο ιδεολογικός χαρακτήρας τροποποιείται σε λειτουργική σχέση με τις ποικιλίες της αντίληψης για τη φύση - οι φεμινίστριες θεωρητικοί της λογοτεχνίας αλλά και αρκετές λογοτέχνιδες - λ.χ. η Βιρτζίνια Γούλφ στο «Δικό μου δωμάτιο» - θέτουν ερωτήματα που για να απαντηθούν χρειάζεται και αυτός ο επιστημονικός κλάδος να προσδιορίσει τα δεδομένα αλλά κάποτε και το ύψος του. Η υιοθέτηση του κοινωνικού φύλου (gender) ως αναλυτικού εργαλείου επέτρεψε νέες σύγχρονες προσεγγίσεις, άνοιξε δρόμους σε αδιέξοδα.

Η παραδοχή πως και οι άνδρες αποτελούν κοινωνικό φύλο, πως δεν βρίσκονται πάνω από φύλα, πως δεν εκφράζουν μόνον αυτοί το σύνολο της ανθρωπότητας, προσέφερε τη δυνατότητα επανεξέτασης και επανερμηνείας των ιστορικών και κοινωνικών δεδομένων από τα οποία προκύπτουν νέα συμπεράσματα βασιζόμενα τόσο στις σχέσεις μεταξύ των φύλων όσο και στο εσωτερικό των φύλων¹³. Το κοινωνικό φύλο (gender) αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο άνδρες και γυναίκες συγγραφείς, αναγνώστες/στριες, θεωρητικοί κ.λπ καθορίζονται από την κυρίαρχη ιδεολογία και το σύνολο των εκφάνσεών της (έμφυλων ταξικών ηλικιακών κ.λπ).

Ιδιαίτερα, σε ό,τι αφορά στην καλλιτεχνική δημιουργία ευρύτερα - και την λογοτεχνική ειδικότερα - καταρρίπτει μύθους, όπως αυτόν τον τόσο διαδεδομένο περί του αρσενικού χαρακτήρα της μεγαλοφυΐας. (Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Γέρφανς Κάρλ Σέφλερ το 1908 στο βιβλίο του «οι Γυναίκες και οι Τέχνες», οι γυναίκες στερούνται αυτής της δυνατότητας εξαιτίας ακριβώς της αναπαραγωγικής τους λειτουργίας)¹⁴.

Τα ερωτήματα που θέτει η έμφυλη θεωρητική προσέγγιση της λογοτεχνίας άπτονται των κοινωνικών σχέσεων που προκύπτουν από το τρίγωνο χρήστρια (αναγνώστρια - συγγραφέας) - κείμενο - κουλτούρα και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες παραγωγής του κειμένου και τη διερεύνηση αυτών των σχέσεων¹⁵.

Πιο συγκεκριμένα: Το πως η πατριαρχία έχει αλλοτριώσει τη συνείδηση του φύλου των γυναικών διαμορφώνοντας την πιο έκδηλη «ψευδή» συνείδηση και πως αυτό επιδρά στη γυναικεία καλλιτεχνική και εν προκειμένω λογοτεχνική δημιουργία. Το ποιοί μηχανισμοί χάριν ποιών σκοπών έσπρωξαν τις γυναίκες στην περιφέρεια της γνώσης και της καλλιτεχνικής δημιουργίας¹⁶. Ποιοί μηχανισμοί περιορίζουν

¹³ Γκασούκα Μ., Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του Φύλου. Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας, ο.π. σ.73.

¹⁴ Αναφέρεται από την Van der Linden R., ο.π.

¹⁵ Δες σχ. Gilbert S.- Gubar S., The Madwoman in the attic, Vale University, Press 1979

¹⁶ Δες σχ. Donovan J., Feminist Literary Criticism, Kentucky, Lexington 1975.

ασφυκτικά τη λογοτεχνική έκφραση μειονοτικών ομάδων και ιδιαίτερα των γυναικών των ομάδων αυτών¹⁷ (πολύτιμη σχετικά η εμπειρία της, έμφυλης νέγρικης γραφής). Το εάν ο τρόπος χάραξης στην «εχθρική» γλώσσα των ανέκφραστων ως σήμερα εμπειριών, των επιθυμιών και των φαντασιώσεων των γυναικών ως «άλλων» είναι ανετρεπτικός και σε ποιο βαθμό υπονομεύει βεβαιότητες ανδροκεντρικές και προσδιορισμένα έμφυλα όρια στο χώρο της λογοτεχνίας¹⁸. (Ο Eagleton κάνει στο σημείο αυτό πολύ σημαντικές επισημάνσεις αναγνωρίζοντας τη συμβολή της φεμινιστικής σκέψης στη λογοτεχνική θεωρία: «Ο λόγος σε όλες τις μορφές του είναι προφανής έγνοια των φεμινιστριών είτε ως τόπος όπου μπορεί να αποκρυπτογραφηθεί η καταπίεση των γυναικών είτε ως τόπος όπου αυτή η καταπίεση είναι δυνατό να τεθεί υπό αμφισβήτηση»)¹⁹. Το γιατί ένας μεγάλος αριθμός γυναικών εμμένει στις ανδροκεντρικές προσλήψεις της λογοτεχνίας και της κοινωνιολογικής της προσέγγισης. Το πόσο τα φεμινιστικά ρεύματα και η έμφυλη διάσταση θεωριών όπως ο Μαρξισμός και η Ψυχανάλυση επέδρασαν στη διαμόρφωση μιας συνείδησης του φύλου και μιας γυναικείας οπτικής στη λογοτεχνική παραγωγή και θεωρία. Το εάν η διαμεσολάβηση του φύλου διαφοροποιεί τις γυναίκες αναγνώστριες από τους άνδρες αναγνώστες. Εάν λειτουργούν διαφορετικά ως αναγνώστριες οι γυναίκες. Το γιατί οι γυναίκες διαβάζουν τόσο μυθιστορήματα. Και τέλος το μεγάλο ερώτημα που τόσες συζητήσεις και εντάσεις προκαλεί ακόμα και σήμερα και στο φεμινιστικό κίνημα: Υπάρχει μια «ιδιαιτέρη» γυναικεία γραφή, μια γυναικεία «ουσία» στη λογοτεχνία; Συνδέεται αυτή και σε ποιο βαθμό με τη βιωματική εμπειρία του φύλου λ.χ. την εμπειρία της μητρότητας; Υπερβαίνει τον δυισμό της αρσενικής γλώσσας/γυναικείου σώματος; Υπάρχουν ειδικοί ψυχολογικοί και κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες που συμπράττουν στην παραγωγή της γυναικείας αυτής γραφής; Αποτελεί εξόχου ενδιαφέροντος θέμα, που η οικονομία του χρόνου δεν επιτρέπει να επεκταθούμε. Θα μπορούσε ίσως να αποτελέσει το αντικείμενο ενός επόμενου συνεδρίου.

Στη διερεύνησή του πάντως αντλούμε στοιχεία πολύτιμα από περιοχές όπως η νέγρικη γυναικεία κουλτούρα, ιδιαίτερα η ποίηση που είναι άγνωστη ακόμα στην Ελλάδα. Η λεσβιακή γραφή κι αναφέρομαι σε δημιουργούς όπως η σπουδαία ποιήτρια και συγγραφέας Αντριέν Ρίτς²⁰. Η περιοχή της ψυχανάλυσης και κυρίως το έργο της Kristeva και της Irigaray²¹, αλλά και περιοχές που αναδεικνύουν τη λαϊκή κουλτούρα και τον γυναικείο λόγο στο πλαίσιο της έστω και προφορικό, λ.χ. το «σκουζίμο» των μοιρολογιστριών της Μάνης, όπως επισημαίνει η Νάντια Σερεμετάκη²². Παράλληλα όμως λαμβάνουμε πολύ σοβαρά υπόψη τα επιχειρήματα που επικαλείται η ομάδα των φεμινιστριών θεωρητικών που αρνείται την ύπαρξη

¹⁷ Bank M., *Anonymous was a Woman*, New York, Delta, 1979.

¹⁸ Δες σχ. Mc Connel G., Borker R., Furman N., (eds), *Women and Language in Literature and Society*, New York, Penguin, 1980.

¹⁹ Ηγκλετον Τ, Εισαγωγή στη θεωρία της Λογοτεχνίας, ο.π. σ.316

²⁰ Στην Ελλάδα είναι γνωστή από το έργο της «Γέννημα Γυναίκας», Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1983.

²¹ Δες σχ. Kristeva J., *About Chinese Women*, New York, Delta 1977 και Irigaray L., *Speculum de l'autre Femme*, Paris, Plon 1974.

²² Σερεμετάκη Κ.Ν., «Φύλο, Πολιτισμός και Ιστορία. Η ανθρωπολογία της αρχαίας και Σύγχρονης Ελλάδος», Διασχίζοντας το σώμα, επ. Σερεμετάκη Κ. Ν., Αθήνα, Νέα Σύνορα, σ.15-42

αυτής «της γυναικείας ουσίας», με επικεφαλής την κριτικό της λογοτεχνίας Elaine Showalter²³,

Οι γυναικείες αναζητήσεις στο χώρο της λογοτεχνίας θεωρητικές και καλλιτεχνικές, η προσπάθεια διαμόρφωσης μιας «άλλης» συμβολιστικής τάξης, η διεκδίκηση ενός γυναικείου λόγου που υπονομεύει κυρίαρχες συμβάσεις πρόσληψης του κόσμου και μεθόδους σκέψης, ενός «ανατρεπτικού» άρα βαθύτατα πολιτικού λόγου, αυτή η προσπάθεια γυναικών με συνείδηση του φύλου «να κατονομάσουν από την αρχή τον κόσμο και τον εαυτό τους κατασκευάζοντας καινούργια πρότυπα και νέους μύθους, ή ξαναγράφοντας τους παλιούς από γυναικεία σκοπιά, επιχειρώντας μία ριζική επέμβαση στο σημασιολογικό σύμπαν που είναι απόλυτα ανδρικό, μ' άλλα λόγια ζητώντας να μετατρέψουν τον εαυτό τους από αντικείμενα συναλλαγής σε ομιλούντα υποκείμενα» όπως αναφέρει η Καμπίτογλου²⁴, αποτελεί λογοτεχνική πρωτοπορία της εποχής μας και μπορούμε να διακρίνουμε αναλογικά πολλά κοινά σημεία με τη ρώσικη πρωτοπορία των πρώτων συναρπαστικών χρόνων της επανάστασης και κυρίως στο βασικό σύνθημά της «Νέα κοινωνία – Νέα Τέχνη».

Η γυναικεία πρωτοπορία στη λογοτεχνία αρνείται μια δημιουργία σιωπηλή ή ιδιωτική και επιδιώκει μια επαναδιατύπωση από την οπτική του φύλου της σχέσης μεταξύ πολιτικής και καλλιτεχνικής παραγωγής. Η τέχνη, έτσι και αλλιώς, μοιάζει με μια συμφωνία που υπογράφηκε αλλά τίθεται αδιάκοπα υπο συζήτηση. Η τέχνη εκδηλώνεται σα δυναμική θέληση να προκαλέσει πάντα κι από την αρχή στο εσωτερικό της ιστορίας - παράγοντας η ίδια της ιστορίας - μια πραγματική αλλαγή, αλλαγή της οποίας και θέλει να δώσει ταυτόχρονα τη μαρτυρία. Οι γυναίκες προσδοκούν αυτή την αλλαγή προς όφελός τους. Διεκδικούν αυτή την αλλαγή και η λογοτεχνία με την ομορφιά της αποτελεί προνομιακό πεδίο αυτής της διεκδίκησης που μοιάζει επαναστατική με τον τρόπο της. Και νομίζω πως θα συμφωνήσουμε με τον Καμύ ότι ίσως η ομορφιά δεν μπορεί να κάνει επαναστάσεις, αλλά ότι έρχεται πάντοτε η μέρα που οι επαναστάσεις τη χρειάζονται.

²³ Showalter E., *Feminist Criticism in the Wilderness*, New York, Random Hall and Consor 1985.

²⁴ Δούκα – Καμπίτογλου Α., «Κόρες της Σαπφώς: Ποίηση, Γλώσσα, Επιθυμία» ο.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γκόλντμαν Λ, Για μια κοινωνιολογία του μυθιστορήματος μετ.Βέλτσου Ε., Ρυλμόν Π., Αθήνα, Πλέθρον 1979.
2. Γκασούκα Μ., Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του Φύλου – Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας, Αθήνα 1998.
3. Δούκα – Καμπίτογλου Α., «Κόρες της Σαπφώς: Ποίηση, Γλώσσα, Επιθυμία», στο Οι Γυναικείες Σπουδές στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής 1996.
4. Donovan J., Feminist Literary Criticism, Kentucky, Lexington 1975.
5. Escarpit R, Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας, Αθήναι, Ζαχαρόπουλος 1972.
6. Ηγκλετον Τ, Εισαγωγή στη θεωρία της Λογοτεχνίας, εισαγ.-επιμ.- μετ. Τζιόβας Δ, Αθήνα, Οδυσσεάς 1989.
7. Irigaray L., Speculum de l' autre Femme, Paris, Plon 1974.
8. Kristeva J., Le Texte du Roman, Menton, Hague, 1976.
_____, About Chinese Women, New York, 1977.
9. Laurenson D., Swingewood A., The Sociology of Literature, Paladin, London 1972.
10. Λούκατς Σ., Επιλογή Κειμένων, Αθήνα, Πλέθρον 1987.
11. Mc Connel G., Borker R., Furman N., (eds), Women and Language in Literature and Society, New York, Penguin, 1980.
12. Μπρετόν Α., Τα Μανιφέστα του Σουρρεαλισμού, Αθήνα, Δωδώνη 1972.
13. Νικολόπουλος Φ, Κοινωνιολογική προσέγγιση του Λογοτεχνικού Έργου, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις 1995
14. Norris Ch., Williams R, Empson and the Philosophy of Literary, London 1978
15. Ortner Sh.- Whitehead (eds), Sexual Meaning. The Cultural Construction of Gender and Sexuality, Cambridge, Cambridge University Press 1981.
16. Ρομανό Ρ. (επ), Ιστορία των επαναστάσεων, μετ. Σλάγκος Α. – Σόκον Ρ., τ.4, Ακμή 1973, σ.75.
17. Ρίτς Α, Γέννημα Γυναίκας, μετ. Βερικοκάκη – Άρτεμη Α, Αθήνα, Νέα Σύνορα 1983.

18. Σερεμετάκη Κ.Ν., «Φύλο, Πολιτισμός και Ιστορία. Η ανθρωπολογία της αρχαίας και Σύγχρονης Ελλάδος», Διασχίζοντας το σώμα, επ. Σερεμετάκη Κ. Ν., Αθήνα, Νέα Σύνορα, σ.15-42
19. Swingewood A, The Novel and the Revolution, Macmillan, London 1976.
20. Van der Linden R., «Κενά στην Ιστορία της Τέχνης – γυναίκες καλλιτέχνιδες» στο συλλ.τόμο κενά στην Ιστορία της Τέχνης, Αθήνα, Γκοβόστη 1993, σ.49-60.
21. Williams R., Draw from Ibsen to Brecht, London, Photo Press 1968
22. _____, Culture and Society, London, Chatto and Windus 1971.
23. _____, Politics and letters, London 1979

Περίληψη (Στα Ελληνικά)

Οι γυναίκες για ένα μακρύ χρονικό διάστημα βρίσκονται σπρωγμένες στην «περιφέρεια» της λογοτεχνικής δημιουργίας αλλά και θεωρίας. Από τον 19^ο αιώνα καθώς η πρόσβασή τους στη γνώση διευκολύνεται επιδιώκουν να κάνουν ορατή την παρουσία τους, γεγονός που για τις Δυτικές τουλάχιστον γυναίκες επιτυγχάνεται στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, όχι άσχετα από σημαντικά κοινωνικοοικονομικά γεγονότα που λαμβάνουν ώρα και από την επίδραση του φεμινισμού. Η ανάπτυξη της φεμινιστικής επιστήμης και σκέψης και η χρήση του gender, η διαμόρφωση μιας συνείδησης του φύλου που αρνείται την ανδρική ερμηνεία του κόσμου, επιτρέπει σε σημαντικό αριθμό γυναικών λογοτέχνιδων αλλά και θεωρητικών της λογοτεχνίας να αρθρώσουν λόγο γυναικείο, συχνά ανατρεπτικό, που αναδεικνύει τη γυναικεία υποκειμενικότητα και εμπειρία.

Ταυτόχρονα όμως, θέτει και μια σειρά προβληματισμών στους οποίους οι γυναίκες πρέπει να απαντήσουν από τη σκοπιά τους με κυριότερο αυτόν περί της ύπαρξης ή μη «γυναικείας, ιδιαίτερης γραφής, περί της ύπαρξης μιας γυναικείας ουσίας» στη λογοτεχνία.